

Összefoglalás

Bódi Beatrix Babett

A szereplő mint az elbeszélés szervező eleme

A szereplők rendszerének narratológiai és szövegnyelvészeti szempontú elemzése Guy de Maupassant válogatott novelláiban

c. PhD-értékezéséhez

Dolgozatomban a szereplők rendszerét – s e rendszer egyfajta leírásának lehetőségét – kívántam bemutatni modern francia szépirodalmi korpuszon. A szereplő fogalmát úgy határoztam meg, mint az elbeszélő szöveg fő szervező elemét, állandó szerkezeti alkotórészét, mely ezáltal alkalmas kiindulópontként szolgált a nyelvészeti szempontú elemzésekhez.

Munkámhoz az elméleti keretet a narratológia és a szövegnyelvészet adta; a szövegelemzések e két fő területhez kapcsolódóan Algirdas Julien Greimas, Philippe Hamon, Gérard Genette elbeszéléselemzései és Bernard Combettes szövegnyelvészeti munkássága mentén történtek.

A szövegelemzésekhez korpuszként Guy de Maupassant válogatott novelláit használtam. A műfajválasztást az indokolja, hogy a novella rövid volta a történet egyszerű dramaturgiai felépítését biztosítja, a szereplők pedig – mint a szöveg felszíni szerkezetének elemei – könnyen megragadhatók. Az azonos típusú szövegek homogén korpuszt alkotnak, illetve visszatérő szerkezeti elemek előfordulását vetítik előre.

A dolgozat fő célkitűzései szerint vizsgáltam az elméleti keretet adó narratológiai és szövegnyelvészeti teóriák lehetséges összekapcsolódásait a szövegelemzések során. A narratológián belül különös hangsúlyt kapott Greimas aktánsmodelljének alkalmazhatósága a modern novella műfajára vonatkozóan. Továbbá célul tűztam ki az elemzett novellák alapján egy lehetséges tipológia felállítását is.

A szövegek formai, strukturalista szempontú elemzése során a konkrét nyelvi adatokból következtettem az elbeszélés elvont és állandó szerkezetére. Az elemzések során az egyes novellák vizsgálatából kiindulva tettem általános érvényű megállapításokat, hangsúlyozva az általánosan tapasztalható jelenségeket – ugyanakkor kiemelve az eltéréseket és a speciális eseteket is.

A disszertációban elemzett korpuszból öt novellát mutattam be részletesen: a « Le Crime au Père Boniface », « Farce normande », « Les Bijoux », « Les Bécasses » és « Petit

Soldat » című novellákat. Az elbeszéléseket két szinten vizsgáltam: egyrészt a felszíni elemeket, másrészt a mélystruktúrát. A felszíni elemek vizsgálata szövegnyelvészeti elemzés keretében (*lecture horizontale*) az elbeszélés felszíni szerkezetét mutatta be a szereplők rendszerén keresztül.

Az elbeszélés mélyszerkezetének narratológiai elemzéséhez az aktánsmodell szolgált alapul. Ennek keretében (*lecture verticale*) az aktánsmodell megvalósulásait vizsgáltam a novellákban a szereplőkre vonatkozó lexikai elemek feltérképezése révén.

Az aktánsmodell szövegbeli megvalósulásához kapcsolódóan a szöveg tagolására, illetve a felszíni és a mélystruktúra elkülönítésére a „jelenet” (*scène*) és a „szakasz” (*segment*) terminusokat használtam. Jelenet (*scène*) alatt a történet azon egységeit értjük, melyeket térbeli, időbeli és cselekménybeli referenciapontok (tehát elsősorban felszíni jegyek: igeidők használata, idő- és helyhatározók, a háttér elemei vagy bizonyos szereplők jelenléte) alapján határozhatunk meg. Szakasz (*segment*) alatt pedig az elbeszélésnek azt az egységét értjük, amelyen belül az aktánsmodell az azt megjelenítő aktorokon keresztül bizonyos módon megvalósul: az egyes novellákban tehát az általános modell egyedi, változatos megvalósulásait észlelhetjük. A töréspontok (*ruptures*) elhatárolják a jelenteket, míg a fordulópontok (*tournants*) jelzik a szövegben a szakaszokat. Megállapítottam, hogy az aktáns-aktor viszonyok meghatározták a cselekmény erőviszonyait és a történet dinamikáját is.

Míg munkámban a szereplőstruktúrák vizsgálatához Greimas aktánsmodellje nyújtott kiindulási alapot, az aktorok részletes elemzésére Ph. Hamon szemiológiai megközelítése szolgált, melynek értelmében a szereplő a szöveg rá vonatkozó jegyeiből kialakított „szemantikai címke” segítségével jellemezhető. A narratológiai elemzést még egy szemponttal egészítettem ki, nevezetesen a szereplői nézőpont kérdéskörének vizsgálatával (G. Genette) – kiemelve annak jelentőségét az elbeszélő szövegek struktúrájában.

Vizsgálataim másik nagy – egyúttal szigorúbban nyelvészeti – területe a szövegnyelvészeti megközelítés volt, melynek keretében a szereplőt mint a szövegkoherencia központi elemét mutattam be B. Combettes munkássága nyomán. A szereplő képviseli ugyanis a tematikus folytonosságot, melyet a szöveg változatos anaforikus kifejezésekkel biztosít. Ugyanakkor a szereplő a tematikus progresszió fenntartásában is részt vállal, amennyiben a szöveg előrehaladása során egyre újabb minősítéseket kap, szemantikai címkéje egyre gazdagodik.

Az elemzéseket követően kettős tipológiát állítottam fel.

Az első osztályozás az aktánsmodell segítségével, az aktáns-struktúra állandósága vagy megváltozása alapján történt. Az elemzések során a modell kétféle jellemző megvalósulásával találkoztam, melyek alapján a következő típusokat különítettem el:

A *fix aktáns-struktúrával rendelkező novellák* esetében a történet szereplői a „klasszikus” minta szerint besorolhatók az aktánsmodell kategóriáiba, és a szerepek ilyen kiosztása a történet során nem változik.

A *változó aktáns-struktúrával rendelkező novellák* esetében a történet során az aktánsszerepek újraosztására kerül sor. Az elbeszélés cselekményében egy – vagy akár több – fordulópont következik be, ahonnan új mozgatóerő vezérli a cselekményt. A fordulópontok alapján osztható a történet szakaszokra (*segments*). A változó aktáns-struktúrájú novellák esetében dinamikus aktánsmodellről beszélhetünk, ahol a mozgatóerők, illetve azok változása biztosítja a történet előrehaladását.

A második fajta tipológia alapját az hamon-i „szemantikai címkék” képezték, melyek összevetésével meghatározhatók voltak a szereplőtípusok. Itt megvizsgáltam, hogy ezek rendszerint az aktánsmodell mely aktánsait képviselik.

A narratológiai elemzések Greimas aktánsmodelljének alkalmazhatóságát igazolták a novella modern műfajára vonatkozóan. A modell speciális megvalósulásai az elemzett novellákban (pl. az elvont aktorok, a szinkretizmus, a modell hiányos megjelenése) pedig Greimas alapmodelljének további árnyalási lehetőségeit, ezzel együtt a novellák egy új elemzési módját kínálták. Másrészt a szövegnyelvészeti megközelítés a konkrét nyelvi adatok bizonyító erejével járult hozzá a szereplők rendszerének leírásához. Narratológia és szövegnyelvészet összekapcsolása gyümölcsözőnek bizonyult, mert a két terület kölcsönösen gazdagította egymást és a novelláról, illetve Maupassant-ról alkotott képünket.

Kulcsszavak: szereplő, narratológia, szövegnyelvészet, Guy de Maupassant